

Просбата на Скаптопаренциѣ до императора Гордиана III.

Д-ръ Г. И. КАЦАРОВЪ.

Поради важното значение на Скаптопаренския надписъ специално за историята на българската земя, мислимъ, че нѣма да бжде излишно да го направимъ по-достъпенъ за нашитѣ читатели, като го изложимъ тука въ оригиналъ съ прѣводъ и обяснителни бѣлѣжки.¹⁾

Тоя надписъ бѣ намѣренъ на 1868 год. отъ шеха на близкото текѣ въ мѣстността „Грамади“, ½ часъ подъ градъ Джумая, и толкова отъ р. Струма. (в. *Контолеонъ*, *Mith. d. archäol. Inst. in Athen*, XVI, 1891, стр. 268, *Пречекъ*, Княжество България, прѣв. Аргировъ стр. 910). Тая мѣстность лежи надъ село *Грамада*, което се намѣрва на Ю. З. отъ Джумая, на разстояние 2 км. отъ тоя градъ; тая мѣстность се нарича така, защото „има грамади отъ рѣчни камъне, заобиколени съ ливади“. Прѣписъ отъ надписа билъ снетъ отъ *Капеласъ*; слѣдъ нѣколко врѣме, когато надписътъ билъ вече отчасти поврѣденъ, снетъ книженъ отпечатъкъ *Сп. Доносъ*. Възъ основа на прѣписа и отпечатъка е издаденъ отъ *А. Контолеонъ* въ *Mittheil. des archäol. Instituts in Athen* XVI, стр. 267 сл. съ важни поправки и забѣлѣжки отъ *Wilamowitz-Moellendorff* и *H. Diels* и съ една статийка отъ *Th. Mommsen* (стр. 279 сл.). Върху това издание почива и изданието на *W. Dittenberger*, *Sylloge Inscript. Graecarum* I², № 418 съ нѣкои цѣнни поправки и обяснителни бѣлѣжки, на които и ние дължимъ много; и нашия текстъ е заетъ безъ промѣна отъ Дитенбергера²⁾.

Гръцкия текстъ е издълбанъ на камъкъ (дължината му е 1 м., широчината 70 см.) въ три стълба; подъ него въ четири дълги реда, които се простиратъ по цѣлата ширина на камъка, се четѣ слѣдния латински текстъ (E): Imp(erator) Caesar M. Antonius Gordianus

---

¹ Една малка часть отъ тая статия биде напечатана въ списание *Wochenschrift für klassische Philologie*, 1905 г. бр. 13, стр. 362.

² Сжщия текстъ е повторенъ и въ сбирката на *И. Турцевичъ*: „Обращения къ императору провинціальныхъ сеймовъ, городскихъ и другихъ обществъ и пр.“ въ „Извѣстія истор.-филолог. института князя Безбородко, т. XIX стр. 42. Намира се и у Διτσηα, *И Македония* стр. 673; у *Dumont-Homolle*, *Mélanges d'archéologie* стр. 565 е публикуванъ само споредъ прѣписа на Капеласъ.

Pius Felix Aug(ustus) vikanis per Pyrrum mil(item) conpossessorem: Id genus quaerellae praecibus intentum ante iustitia praesidis potius super his quae allegabuntur instructa discinge quam rescripto principali certam formam reportare Rescripsi. Recognovi. Signa. А прѣдъ грѣцкия текстъ се е намѣрвалъ слѣдния латински текстъ (познатъ ни е само отъ прѣписна; прѣди още да се снесе книжниятъ отпечатъкъ, тоя текстъ билъ изтритъ) (A): Bona Fortuna. Fulvio Pio et Pontio Proculo cons. XVII kal(endas) Ian(uarias) descriptum et recognitum factum ex libro libellorum rescriptorum a domino n(ostro) M. Antonio Gordiano Pio Felice Aug(usto) et propositorum Romae in porticu termarum Traianarum in verbo q(uae) i(nfra) s(cripta) sunt, dat(um) per Aur(elium) Punum mil(item) coh(ortis) pr(aetoriae) p(iae) f(idelis) Gordinae Ч Proculi convicanum et conpossessorem¹).

Прѣди да съобщимъ самия надписъ, нека кажемъ накъсо, въ какво се състои просбата на Скаптопаренцитѣ. Жителитѣ на това село били обезпокоявани постоянно отъ Римляни, а особно отъ войници, които дохождали въ селото и искали да имъ се доставя безплатно жилище и храна; дори и запрѣщенията на намѣстникитѣ на провинцията, прѣдизвикани отъ оплакванията на селянитѣ, не могли да спратъ тоя лошъ навикъ. Съсипани отъ разноски Скаптопаренцитѣ най-послѣ подаватъ просба на императора Гордиана (238 — 244 сл. Хр.) чрѣзъ своя съселянинъ Аврелий Пиръ, който служилъ въ императорската гвардия (преторианцитѣ). Съдържанието на тая просба ще се види по-долу. Императорътъ обаче съ единъ рескриптъ (горѣизложения текстъ E), пакъ чрѣзъ Пира, отговорилъ на селянитѣ, че подобни просби трѣбва да се отправятъ по-напрѣдъ къмъ намѣстника на провинцията, който ще изслѣдва работата. Отговорътъ на императора, подписанъ отъ самия него (в. E: rescripti) и приподписанъ отъ началника на императорската канцелария (в. recognovi), билъ издѣлбанъ на камъкъ и изложенъ въ портиката на траяновитѣ бани въ Римъ. На 16 Декември 238 година сл. Хр. Пиръ си снелъ отъ него копие, потвърдено чрѣзъ свидѣтели (тѣхнитѣ печати, Signa, се споменуватъ въ E). Това копие, изпратено на Скаптопаренцитѣ, било написано на камъкъ заедно съ прошението (текстъ часть I).

Естествено слѣдъ това Скаптопаренцитѣ се обърнали къмъ провинциалния намѣстникъ; грѣцкия текстъ ч. II се отнася къмъ разглеждането на дѣлото отъ намѣстника.

---

¹ За юридическия въпросъ, който е свързанъ съ латинския текстъ ние не можемъ да говоримъ.

Както е ясно, рескриптът на императора (Е) би трѣбвало да стои въ надписа прѣди втората му часть (слѣдъ ч. I); въ дѣйствиелность той стои на края слѣдъ II часть. Момзень (ц. м. стр. 289) мисли, че това размѣстване скаптопареницитѣ направилли нарочно; поставень на края рескриптът изглеждалъ като крайно рѣшение на самия императоръ, съ което повидимому се забранявало на минувачитѣ да безпокоятъ селото. Селянитѣ мислили, че името на императора ще импонира повече, отколкото това на провинциалния намѣстникъ.

Сега вече можемъ да съобщимъ самия надпись:

I α Αὐτοκράτορι Καίσαρι Μ(άρκῳ) Ἀντωνίῳ Γορδιανῷ Εὐσεβεῖ Εὐτυχεῖ Σεβ(αστῷ) (δ)έησις|παρὰ κομητῶν Σκαπτοπαρηνῶν τῶν καὶ|Γρη
 5 σεῖτων· ἐν τοῖς εὐτυχεστάτοις καὶ|σοῦ καιροῖς κατοικεῖσθαι καὶ βελτι|οῦσθαι
 τὰς κόμας ἥπερ ἀναστάτου|ς γίνεσθαι τοὺς ἐνοικοῦντας πολλά|(τις)
 ἀντέγραψας· ἔστιν γε καὶ ἐπὶ τῇ τῶν|ἀνθρώπων σωτηρίᾳ τὸ τοιοῦτο καὶ
 10 ἐπὶ|τοῦ ἱερωτάτου σοῦ ταμείου ὠφελεία· ὅπερ καὶ αὐτοὶ ἐννομον ἰκεσίαν|τῇ
 θεοῦτιτί σου προσκομίζομεν εὐ χόμενοι ἰλέως ἐπινεῦσαι ἡμῖν|δεομένοις
 15 τὸν τρόπον τοῦτον. οἰκοῦ|μεν καὶ κεκτῆμεθα ἐν τῇ προγεγραμμένῃ κόμῃ
 οὐσῆ εὐεπ(η)ρ(ε)άστῳ διὰ τὸ|ἔχειν ὑδάτων θερμῶν χρῆσιν καὶ κεῖσθαι μέσον
 δύο στρατοπέδων τῶν ὄν|των ἐν τῇ σῆ Θράκη· καὶ ἐφ'
 20 οὗ μὲν τὸ πάλ(λα)ι οἱ κατοικοῦντες ἀόχλητοι|καὶ ἀδείασιστοι ἔμενον,
 ἀνευδεω|στούς τε φόρους καὶ τὰ λοιπὰ|ἐπιτάγματα συνετέλουν· ἐπεὶ δὲ κατὰ
 25 καιροῦς εἰς|(ῶ)β(ρ)ιν προχωρεῖν τινες καὶ βιά|ζεσθαι|ἥρξαντο, τῆνικαῦτα
 ἐλαττοῦσθαι|καὶ ἡ κόμη ἥρξατο. ἀπὸ γε μελίον ἰδοῦ τῆς κόμης ἡμῶν
 πανηγύρεως|ἐπιτελουμένης διαβοήτου οἱ ἐκεῖσε|τῆς πανη
 30 γύρεως εἵνεκεν ἐπιδημοῦν|τες ἡμέραις πεντεκαίδεκα ἐν τῷ|τόπῳ τῆς
 πανηγύρεως οὐ καταμεί|νουσιν, ἀλλ' ἀπολιμπάνοντες ἐπέ|ρχονται εἰς τὴν
 35 ἡμετέραν κόμην|καὶ ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς ξενίας |αὐτοῖς παρέχειν καὶ ἕτερα
 πλείστα εἰς |ἀνάλημψιν αὐτῶν ἄνευ ἀργυρίου χο|ρηγεῖν· πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ
 40 στρατιῶται|ἀλλάχοῦ πεμπόμενοι καταλιμπά|νοντες τὰς ἰδίας
 τὰς ξενίας καὶ τὰ ἐπὶ|τῆδ ε)ια μηδεμίαν τιμὴν καταβαλόντες|ἐπιδημοῦσι δὲ
 ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον|διὰ τὴν τῶν ὑδάτων χρῆσιν οἱ τε
 45 ἡγοῦ|μενοι τῆς ἐπαρχ(ε)ίας, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπὶ|τροποί σου· καὶ τὰς μὲν ἐξουσίας
 συν|(ε)χέστατα δεχόμεθα κατὰ τὸ ἀναγκαῖον, |τοὺς (δὲ) λοιποὺς
 50 ὑποφείρειν μὴ δυνάμενοι ἐνετύχομεν πλειστάκις τοῖς ἡγε|μόσι τῆς Θράκης,
 οἵτινες ἀκολουθῶ|σταις θεαῖς ἐνόλαις ἐκέλευσαν ἀοχλή|τους ἡμᾶς εἶναι·
 ἐδηλώσαμεν γὰρ μη|κέτι ἡμᾶς δύνασθαι ὑπομένειν, ἀλλὰ καὶ νοῦν
 55 ἔχειν συνλείπειν καὶ τοῦς|πατρώους θεμελίους διὰ τὴν τῶν|περχομένων ἡμῖν
 βίαν· καὶ γὰρ|ὄς ἀληθῶς ἀπὸ πολλῶν οἰκοδεσπο|τῶν εἰς
 60 ἐλαχίστους κατεληλύθα|μεν· καὶ χρόνῳ μὲν τι ἰσχυρ|σεν|τὰ προσταύματα
 b τῶν ἡγουμένων|καὶ οὐδεὶς ἡμῖν ἐνόχλησεν οὔτε|ξενίας (αἰτή)ματι οὔτε

παροχῆς ἐπιτηδείων, προϊόντων δὲ τῶν χρόνων|πάλιν ἐτόλμησαν
 65 ἐπιφύεσθαι ἥ|μειν πλείστοι ὅσοι (τ)ῆς ἰδιω(ε)ίας|ἡμῶν καταφρονούντες. ἐπεὶ
 οὐν οὐκ ἐτί δυνάμεθα φέρειν τὰ βάρη|καὶ ὡς ἀληθῶς κινδυνεύο
 70 μιν ὅπερ ἰοὶ λοιποὶ (ᾧ)δε καὶ ἡμεῖς προλιπεῖν|τοὺς προγονικούς θεμελίους,
 τούτου χάριν δεόμεθά σου, ἀνίκητε|Σεβαστέ, (ὁ)πως διὰ θείας σου
 ἀντιγρα|φῆς κελεύση(ς) ἕκαστον τὴν ἰδίαν πο|ρρεύεσθαι ὁδὸν καὶ
 75 μὴ ἀπολιμπάνοντας|αὐτοὺς τὰς ἄλλας κόμας ἐφ' ἡμᾶς|ἔργεσθαι μὴδε
 καταναγκάζειν|ἡμᾶς χορηγεῖν αὐτοῖς προῖκα τὰ|ἐπιτήδ(ε)ια, ἀλλὰ μὴδὲ
 80 ξενίαν αὐτοῖς|παρέχειν, οἷς μὴ ἐστὶν ἀνάγκη, ὅτι|ἴγάρ οἱ ἡγούμενοι πλεονάκις
 ἐκέλευσαν μὴ ἄλλοις παρέχεσθαι ξενίαν εἰ μὴ τοῖς ὑπὸ
 85 τῶν ἡγουμένων καὶ ἐπιτρόπων πεμ|πομένοις εἰς ὑπηρεσίαν, ἐάν
 (τ)ε|ββαρο(ῶ)μεθα, φευξόμεθα ἀπὸ τῶν|οικείων καὶ μεγίστην ζημίαν
 τὸ|ταμείον περιβληθήσεται ἵνα|ἐλεηθέντες διὰ τὴν θείαν σου|πρόνοιαν καὶ
 90 μείνα ντε|ς (ἐ)ν|τοῖς ἰδίοις τούς τε ἱεροῦς φόρους|καὶ τὰ λοιπὰ τελέσματα
 παρέχειν|δυνησόμεθα· συμβήσεται δὲ|τοῦτο ἡμῖν ἐν τοῖς εὐτυχστά|τοις σου
 95 καιροῖς, ἐάν κελεύση|ς τὰ θεῖά σου γράμματα ἐν στή|λῃ ἀναγραφέντα δημοσίᾳ
 π(ρ)οκεισθαι ¹⁾, ἵνα τούτου τυχόντες|τῆ Τύχῃ σου χάριν ὅμο
 100 λογεῖν|δυνησόμεθα, ὡς καὶ νῦν κ...ῶμενοι ²⁾ σοῦ ποιοῦμεν.
 Π. Διογένης ὁ Τύριος ὁ π|ραγμα]τικός ³⁾ ἀπὸ θείας φιλαν
 105 θρωπίας ἐπὶ τὴν ἐντευξιν ταύ|την ἐλήλυθεν· [κ]αὶ δοκεῖ δέ|μοι θεῶν τις
 προνοήσασθαι|τῆς παρουσίας ἀξιώσεως· τὸ γὰρ τὸν θεοῖτατον Αὐτο|
 110 κράτορα περὶ τούτων πέμ|ψαι τὴν ἰδίαν γνώσιν ἐπὶ| σέ ὄ|ν ἤδε[ι] ἤδη
 φθάσαντα|περὶ τούτων καὶ προγράμ|μασιν καὶ διατάγμασιν|δεδοκῆναι,
 115 τοῦτο ἐμοὶ δοκεῖ τῆς ἀγαθῆς τύχης ἔργον|εἶναι. ἦ(ν)δὲ ἡ ἀξίωσις· ἡ κώμη ἢ
 τοῦ βοηθουμένου στρα|τιώτου ἐστὶν ἐν τῷ καλλι|στῳ
 120 τῆς πολιτ(ε)ίας τῆς ἡμε|τέρας τῶν Πανταλιωτῶν || κειμένη, καλῶς μὲν τῶν
 ὀράν|καὶ τῶν πεδίων ἔχουσα|πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ θερ|μῶν ὑδάτων
 125 λουτρὰ οὐ μόνον πρὸς τρυφήν, ἀλλὰ καὶ|ὑγίαν καὶ θεραπείαν |σωμάτων
 ἐπιτηδειότατα|πλησίον δὲ καὶ πανήγυρις|πολλάκις μὲν ἐν τῷ
 130 ἔτει|συναγομένη, περὶ δὲ (κ)α(λ)(άνδας) || Οκτωμ|βρίας καὶ εἰς πεντε|καίδεκα
 ἡμερῶν ἀγ|ομένη| |συμβέβηκεν τοῖνον τὰ δοκοῦν|τα τῆς κόμης
 135 ταύτης πλεον|εκτήματα τῷ χρόνῳ περιε|ληλυθέναι αὐτῆς εἰς ἐλ|ατ[ι]ώματα·
 διὰ γὰρ τὰς|προειρημένας ταύτας|προφάσεις πολλοὶ πολλὰ|κις
 140 στρατιῶται ἐνεπιδη|μοῦντες ταῖς τε ἐπιξενώ|σεις καὶ ταῖς βαρῆσεων|ἐνοχ
 145 λούσιν τὴν κόμην διὰ ταύτας αἰτίας πρό|τερον αὐτὴν καὶ πλουσι(ω) |τέραν
 καὶ πολυάνθρωπον|[μᾶλλον] οὔσαν νῦν εἰς ἐσχά|την ἀπορίαν ἐλη
 150 λυθέναι. ἐπεὶ τούτων ἐδεήθη|σαν πολλάκις καὶ τῶν ἡγου|μένων, ἀλλὰ καὶ
 μέχρις τίνος ἴσχυσεν αὐτὸν τὰ|προστάγματα|, μετὰ δὲ |ταῦτα καταλιγῶ
 155 ρῆθη|διὰ τὴν συνήθειαν τῆς|τοιαύτης ἐνοχλήσεως |διὰ τοῦτο ἀναγκαῖος
 κατ|ἔφραγον ἐπὶ τὸν θεοῖτατον||αὐτοκράτορα.....]

¹ Или π(ρ)οτιθεσθαι¹ или προτιδεσθαι.

² καταρόμενοι Wilamowitz; καταρτόμενοι Diels.

³ ὁ π(ράττων) O. Hirschfeld, сьмнително.

Прѣводъ.

I. До императора Цезара М. Антония Гордиана, благочестивия щастливия Августа просба отъ селянитѣ Скаптопаренци или Гресити ¹⁾. Ти често си казвалъ въ рескриптитѣ си, че повече желаешъ въ твоеото най-щастливо врѣме да се населватъ и да се подобряватъ селата, отколкото да се прогонватъ жителитѣ имъ: подобно нѣщо е пригодно и за благосъстоянието на хората и за полза на твоеото най-свещено съкровище. Затова и сами ние прѣдставяме на твоята божественость законна просба, като те молимъ да погледнешъ милостиво на слѣдното ни искане. Живѣемъ и притежаваме имотъ въ горѣспоменатото село, на което лесно може да се пакостѣ, понеже има топли води (извори) и лежи въ срѣдата на двата лагера, находящи се въ твоята Тракия. И до когато жителитѣ, живѣещи тамъ отъ старо врѣме, оставали небезпокоени и нежѣтнати, плащали лесно данѣцитѣ и другитѣ налози. ²⁾ А когато отъ врѣме на врѣме нѣкои почнаха да вилнѣятъ и да изнасилватъ, тогава и селото почна да се накърнява. Двѣ мили ³⁾ надалечъ отъ селото ни става прочутъ панаиръ; тия що прѣбиваватъ тамъ зарадъ панаира по 15 дни не оставатъ на мѣстото на панаира, ами го напушатъ и дохождатъ въ нашето село и ни принуждаватъ да имъ даваме жилище и да разходваме за оздравянето имъ и много други нѣща безъ пари (т. е. безъ да ни се плаща). Освѣнъ това и войници, пращани другадъ, оставятъ пѣтя си и дохождатъ при насъ и сѣщо ни накарватъ да ги приемаме въ домоветѣ си и да имъ даваме провиантъ, безъ да плащатъ нѣщо. Прѣбиваватъ повечето за ползуване отъ водитѣ и намѣстницитѣ (началницитѣ) на провинцията и твоитѣ прокуратори ⁴⁾. И властитѣ непрѣстанно приемаме ⁵⁾, понеже е необходимо, а другитѣ, като не можемъ да ги търпимъ, говорихме често на намѣстницитѣ на Тракия, които съгласно съ божественитѣ ти заповѣди поржчаха да не бждемъ безпокоени; тѣй като ние показахме, че не можемъ вече да търпимъ, ами дори имаме помисълъ да оставимъ и бащинитѣ огнища вслѣдствие насилието на тия, що дохождатъ при насъ. И, наистина, отъ много домовладѣлци останахме много малцина и извѣстно врѣме заповѣдитѣ на намѣстницитѣ бѣха въ сила, и никой не ни безпокои нито съ искане на домъ нито съ доставяне припаси. Ала като се мина, врѣме пакъ се осмѣлиха да ни се качатъ на врата мнозина, които прѣзиратъ нашата простота. И тѣй, понеже не можемъ вече да носимъ тежеститѣ и наистина рискуваме и ние — както другитѣ — да оставимъ огнищата на прадѣдитѣ, заради това те молимъ, непобѣдими Августе, да заповѣдашъ съ божественъ твой рескриптъ, щото всѣки да върви по пѣтя си и да не дохождатъ при насъ, като оставятъ другитѣ села, нито да ни принуждаватъ да

имъ доставяме припаситѣ даромъ и нито жилище да доставяме на тия, на които не е необходимо — защото началниците често заръчаха да не доставяме жилище на други освѣнъ на тия, що се пращатъ за работа отъ намѣстниците и прокураторитѣ, и ако бждемъ отекчавани, ще избѣгаме отъ кжшитѣ, което ще бжде за голѣма пакостъ на съкровището ⁶⁾ — за да можемъ, съжалени отъ твоята божествена промисль и останали въ собственитѣ си мѣста, да плащаме свещенитѣ данъци и другитѣ налози. Това ще получимъ въ твоето най-щастливо врѣме, ако заповѣдашъ божественото ти писмо, издѣлбано на стѣлбъ, да се изложи публично, за да можемъ, постигнали това, да благодаримъ на твоето щастие, както и сега . . . . . правимъ.

II. Тириецътъ Диогенъ ⁷⁾, адвокатътъ, отъ божествено човѣколюбие дойде за тая срѣща. Чини ми се, че нѣкой богъ се е погрижилъ за настоящето искане. Обстоятелството, дѣто най-божествения императоръ е пратилъ съждението си за тия нѣща на тебе ⁸⁾, като е знаелъ, че ти вече по-рано съ едикти и заповѣди си издалъ рѣшение за това нѣщо, това е, чини ми се, дѣло на добрата сѣдба. Просбата бѣше: селото на войника-помощникъ ⁹⁾ лежи въ най-хубавото мѣсто на нашата община Пауталия, има хубаво положение относително горитѣ и полетата, освѣнъ това и бани съ топла вода, най-пригодни не само за разкошъ, но и за здравие и гледане на тѣлата; наблизу става и панаиръ, който се събира често въ годината, а на 1 Октомври трае и 15 дни. Случи се, че тия ужъ прѣдимства на това село съ врѣме му се обърнаха въ врѣдѣ, понеже зарадъ спомѣнатитѣ прѣдлози много войници често прѣбиваватъ тамъ и безпокоятъ селото съ гостувания и тежести. Поради тия причини селото, което по-рано бѣше и по-богато и по-многолюдно, сега е дошло въ крайно затруднение. При такива обстоятелства често просиха отъ намѣстниците, и до нѣкоя врѣме тѣхнитѣ заповѣди имѣха сила, но слѣдъ това се занемариха поради навика на такова обезпокояване. Заради това по нужда прибѣгнаха къмъ най-божествения императоръ . . . . . ¹⁰⁾.

Забѣлѣжки.

¹⁾ Въ текста стои: Παρὰ κοιντῶν Σκαλτο-λαρτῶν τῶν καὶ Γρησείτων, отъ което се разбира, че Скаптопаренцитѣ се наричали и Гресити. Какъ да се обясни това двойно название, не може да се каже.

Добруски (Сборн. Мин. Нар. Просв. кн. 16—17 стр. 82, заб. 3.) прѣдполага че названието на струмското „Грахово“ ще да е въ свръзка съ тракийското име Γράσος или Γρησος; това не е вѣроятно, защото селото Скаптопара, както ще видимъ по-долу, е лежало на мѣстото на днешната Джумая, а не въ покрайнината Грахово, съ което название се означава Брѣзничката котловина и мѣстността около Перникъ (в. *Пречекъ*, пжтувания по България, прѣв. Аргировъ стр. 521). Значи покрайнината Грахово не е могла да се нарече по името на селото Γράσος, както мисли Добруски.

Името Γρῆσος напомнова мѣстното име Γραῖσος, Γρηῖσος въ тракийския Херсонезъ (Tomasehek die alten Thraker II, 2, 89). Kalopothakes (de Thracia prov. Romana стр. 15, заб. 3) сравнява името Γρηῖσος; за тая мѣстность в. Tomasehek, ц. м. I, стр. 35 сл.

Името Скапто-пара сигурно е тракийско; элементъ — *пара*. — *парос*. се срѣща въ многобройни тракийски мѣстни имена; споредъ *Fick* той значи „бродъ“ (гр. πόρος), споредъ *Tomasehek* (die alten Thraker, II, 1, стр. 16) „борище“, „пазаръ“. Ср. *Kretschmer*, Einleitung in die gesch. der griech. Sprache, стр. 221.

Положението на това село може да се опрѣдѣли като се взематъ прѣдъ видъ указанията на самия надписъ. Едва ли може да се съмняваме, че то е заемало мѣстото на днешната Горня-Джумая. Топлитѣ извори за които е дума въ надписа и до сега съществуватъ въ Джумая, дѣто има петъ топли бани съ стари постройки.¹⁾ Не помалко интересно е да забѣлжимъ, че и панаирѣтъ, който ставалъ двѣ мили надалечъ отъ селото, се е запазилъ и въ ново врѣме. Спорѣдъ свѣденията отъ Г-на Стоименова прѣди освобождението на Джумая (1878 г.) ставало съборъ на 15 Авг. въ мѣстността „Струмски Чифликъ“, 1½ часъ подъ града до Струма; на това мѣсто едно врѣме имало манастиръ. Слѣдъ възстанието турцитѣ образували тамъ панаиръ на жива стока, който траялъ 7—8 години слѣдъ освобождението, послѣ се развалилъ.

Дървицковъ (Пиринъ и борбата въ неговитѣ недра стр. 61) казва, че и сега въ Джумая става едно-седмиченъ панаиръ прѣзъ м. Май.

Дитенбергеръ (S. J. G. I, стр. 631 заб. 42) мисли, че славниятъ панаиръ до Скапто-пара ще да е въ свръзка съ прочутото светилище на Ескулапа въ Пауталия (Кюстендилъ); това едва ли е вѣроятно. Ако съществуваше подобна връзка, мжно би могло да се обясни, защо панаирѣтъ ставалъ толкова далечъ отъ Кюстендилъ; трѣбва да забѣлжимъ, че най-късия пѣтъ отъ Кюстендилъ за Джумая прѣзъ селата Нови-Чифликъ, Невестино, Четирици, Пастухъ, Доброво, Бобошево, Кочериново, Бараковски мостъ има ок. 70 км.²⁾

Най-послѣ и думитѣ на надписа: „селото лежи въ най-хубавото мѣсто на нашата община Павталия, има хубаво мѣстоположение относително горитѣ и полетата“, добрѣ прилгитъ къмъ положението на Джумая. „Тоя градъ е разположенъ въ изхода на Бистричкия долъ, който на 3. отъ града се разширява като образува едно твърдѣ гиздаво и плодородно поленце“; на И. то се ограничава отъ планината.

Надписътъ наистина не е намѣренъ въ самата Джумая, но това не бърка на нашето локализиране на Скаптопара; извѣстно е, че надписи често сѣ отвлечени отъ първоначалното си мѣстоположение. Па може и да се прѣдположи, че надписътъ първоначално не е билъ изправенъ въ самото село, а вънъ наблизу на главния пѣтъ къмъ селото, за да го виждатъ тия, що били на пѣтъ къмъ селото, прѣди още да влезатъ въ него.

По-нататъкъ трѣбва да забѣлжимъ, че Скаптопара се намѣрвала въ областъта на племето Данталети (Δανθαλιῆται), навѣрно на южната граница на областъта на Пауталия (Кюстендилъ), която се покрива съ Dantheletica; не далечъ отъ тука се начевала вече областъта на Медитѣ (Μεδοί). Племето Данталети споредъ Томашека обитавало „горното течение на Струма отъ Осоговската планина и отъ Руенъ нагорѣ до Витоша и Знеполе; центъръ имъ било Кюстендилското поле“. Малкото извѣстия за историята на това племе сж събрани отъ Томашека. Македонскиятъ царъ Филипъ V, слѣдъ като билъ принуденъ отъ Римлянитѣ да изпразни гръцкиятъ градове по тракийския брѣгъ, заети по-рано отъ него (185—184 г. пр. Хр.), почналъ да мисли за нова война съ Римъ. Между други приготовления прѣдприелъ въ 183 г. пр. Хр. и единъ походъ въ страната на Одриситѣ, Беситѣ и Дантелетитѣ, покорилъ ги и завзелъ и самия гр. Филипполь (Ροϋβ. 23, 8, 3 сл.; Liv. 39, 53, 12). Не дълго слѣдъ това Одриситѣ

¹ Споредъ извѣстия на Г. П. Стоименовъ отъ Джумая, доставени мене отъ Г-нъ Й. Ивановъ.

² Гр. „Джумая“ носи името си навѣрно отъ панаира; „Джумая“ значи „пазаръ“ (отъ корена дѣемъ „събирамъ“, „съединявамъ“. Съобщение на г. Й. Ивановъ).

прогонили филиповия гарнизонъ отъ Филипополъ, но вѣроятно отново били нападнати и покорени заедно съ другитѣ съседни племена отъ Филипа. Само Медитѣ не искали да признаятъ филиповата власт. Противъ тѣхъ главно билъ прѣдприетъ походъ въ 181 г. пр. Хр. (Liv. 40, 21, 1 сл. 22.), въ който Филипъ се изкачвалъ и на върха на Хемусъ (вѣроятно Дунакъс — Рила). Понеже провиантътъ на войската се свършилъ, Филипъ отишълъ въ страната на Данталетитѣ, чиито селища били разграбени отъ войската му, ако и да били съюзници на царя. Слѣдъ това Филипъ отишълъ въ Медика и обсадилъ града Петра. — Въ врѣме на съюзническата война Данталетитѣ били приятели на Римъ; преторътъ С. Sentiус въ 89 г. пр. Хр. съ тѣхна помощъ прогонилъ други тракийски племена, нахлули въ Македония (*Mommsen, Roem. Gesch. II 287*). Това приятелство не траяло дълго; заедно съ Дарданитѣ и Скордискитѣ Данталетитѣ почнали да нападнатъ римската провинция Македония, ала Сула сполучилъ да ги покори (85 пр. Хр.). Когато Македония управлявалъ Л. Калпурний Пизонъ (57—55 пр. Хр.), Данталетитѣ пакъ грабили въ Македония прѣдъ очитѣ на римската войска (*Mommsen, R. G. III 303*). Въ 29 г. пр. Хр. Данталетитѣ подъ слѣпия си царь Σιτῆς се борили съ Бастарнитѣ, които нахлули и почнали да грабятъ тѣхната страна, а сѣщо и страната на Мизитѣ, Трибалитѣ и Дарданитѣ. Римскиятъ намѣстникъ на Македония М. Лициний Крассъ помогналъ на Данталетитѣ и отблъсналъ Бастарнитѣ; сѣщото сторилъ и въ 28 г. при едно ново нападение на послѣднитѣ. Въ 16 г. пр. Хр. Данталети и Скордиски пакъ нападнатъ Македония; затова Страбонъ ги нарича разбойнически народъ. За други тѣхни вѣстания нѣмаме вече извѣстия.

Въ императорско врѣме тѣхната областъ образува най-западната *στратηγία* на Тракия, на границата на Мизия. Отъ надписа у *Dumont-Homolle Mélanges d'archéologie* стр. 317, Q' е явно че тая стратегия се е разпадала най-малко на двѣ части; Δανθλητικῆ τελευσία и Δ. ορεινή. По спорния въпросъ за стратегитѣ на Тракия, върху който тукъ не можемъ да се впускаме, в. *Marquardt, Römische Staatsverwaltung I, 315; Domaszewski, Arch. Epigr. Mitth. aus Öster X, 240. Kalopothakes, de Thracia prov. Rom. стр. 13; Schulten, N. Rheinisches Museum 1895, стр. 533 сл.; I. Jung, Grundriss der Geographie von Italien und dem orbis Romanus 2-ро издание (1897) стр. 138. Войници Данталети намѣрваме въ легионитѣ на рейската граница: в. *Dumont-Homolle* стр. 480, i. Срѣща се и личното име *Densola* (Arch. epigr. Mitth. Österr. XIV, 1891 стр. 147). Изабоще за данталетитѣ в. *Tomaschek, die alten Thraker I, 62 сл. Pauly-Wissowa, Realencyklop. der klass. Altertumswiss. подъ думата Danthaletai. Kiepert, Formae orbis antiqui, Ilyricum et Thracia текстъ стр. 1. B. Niese, Gesch. der griechischen und makedon. Staaten III стр. 28 сл.**

²⁾ Както се знае, положението на провинциитѣ въ императорската епоха е било много по-добро, отколкото въ республиканско врѣме. Още въ врѣмето на Августа били зети мѣрки за стопанското имъ подигане, за да могатъ да принасятъ по-голямъ доходъ, безъ да бждатъ притѣснявани, както по-рано. За да може да се установи редовенъ бюджетъ, най-напрѣдъ била направена географическа снимка на цѣлото царство подъ рѣководство на М. Агрипа; приготвената тогава карта е изворъ токоречи на всички географически помагала на древността (Tabula Peutingeriana, итинерарии, географически съчинения и пр.). Сжщеврѣменно било направено измѣрване на земята отъ агримензоритѣ и оцѣнка (цензъ), за да се опрѣдѣлятъ подлежащитѣ на данкъ поземелни участъци, да се класифициратъ и споредъ това да се нормира и данъкътъ имъ. Въ дигеститѣ ни е спасена общата формула на ценза, която сигурно вече се употребяла въ Траяново врѣме. Собственикътъ (possessor) трѣбвало да декларира името на имѣнието си, общината, къмъ която принадлежало, кантонътъ (pagus), дѣто лежело и двама най-близки съседни. Слѣдъ това имѣнието се вписвало въ една отъ слѣднитѣ класи: 1) орна земя съ указание числото на увратитѣ (jugera); 2) лозя съ указание числото на дънеритѣ; 3) маслини съ указание числото на увратитѣ и на дърветата; 4) ливади съ указание числото на увратитѣ; 5) гори за сѣчене, 6) мѣста за ловидба на риба, 7) солници. Въ разнитѣ провинции поземелния данкъ се плащалъ различно, въ едни въ натура, въ други въ пари. Като притурка къмъ поземелния данкъъ поданицитѣ платали и *annona* (припаси и други прѣдмети въ натура) за офицеритѣ, солдатитѣ и чиновницитѣ; тая *annona* се складирала въ житницитѣ (horrea) на

провинциите¹⁾.

Търговците и занаятчиите, които нямали земя, плащали данък за занаята си. Лицата, които нямали имот (главно колоните), плащали поглавен данък (tributum capitis).—Трѣбва да споменемъ и косвените данѣци: мита (portoria); данъкъ, който се плащаше за освобождение на робъ (5% отъ стойността му); аукционенъ данъкъ 1% (centesima rerum venalium); данъкъ 4% отъ цѣната на всеки куленъ робъ и пр. За горното в. *Marquardt, Röm. Staatsverwalt.* II 204 сл. *Jung, Römer und Romanen in den Donauländern* 43 сл.

Събирането на данѣците въ време на републиката се давало въ откупъ на можщи компании, съставени отъ членове на коннишкото съсловие (societates publicanorum), система, която съсипвала подданиците, па не прѣдставяла и голѣма изгода и за държавата. Въ императорската епоха тази система била изоставена за прѣжитѣ данѣци, които почнали да се събиратъ направо отъ императорските прокуратори. Косвените данѣци (vestigialia) и сега се давали въ откупъ; ала откупвачите нямали такава свобода, както по-рано; тѣ не могли вече да експлоатиратъ провинциалите, защото финансовите прокуратори, които зависѣли напълно отъ императора, контролирали тѣхните дѣйствия, па и държавата почнала да ограничава постепенно тѣхната дѣйностъ. По тоя въпросъ тукъ не можемъ да говоримъ подробно; достатъчно е да укажемъ отличното съчинение на проф. *M. Rostowzew, Geschichte der Staatspacht in der römischen Kaiserzeit*, 1903 г.; по рано това съчинение се появи на руски, Спб. 1899 г.

³⁾ Една римска мила = 1479 м.

⁴⁾ Провинция Тракия, основана въ 46 год. сл. Хр., първоначално се управлявала отъ единъ прокураторъ, понеже поради ниското културно състояние на страната не е могла да се въведе веднага обикновената провинциална наредба. *Borghesi и Marquardt (Römische Staatsverwaltung*, I, 2-ро изд. стр. 314) сж изказали мнѣние, че прокураторътъ на Тракия билъ подчиненъ на легата на провинция Мизия; обаче това мнѣние справедливо се оборва отъ *Kalopothakes, de Thracia provincia Romana*, (Берлинъ 1893) стр. 48. Въ времето на Домициана, както се вижда, въ управлението на Тракия била направена промѣна: за управителъ на провинцията билъ пращанъ вече единъ императорски легатъ, бившъ преторъ (legatus Augusti pro praetore). Като подчиненъ на тоя легатъ функциониралъ и единъ прокураторъ: в. *Kalopothakes*, цит. м. стр. 47 сл. *Marquardt*, цит. с. стр. 314 сл. 554.

Въ нашия надписъ съ думите *οἱ ἡγεμόνες τῆς ἐπαρχείας* се означаватъ легатите, а съ думата *οἱ ἐπίτροποι* тѣмъ подчинените прокуратори.

⁵⁾ Между теобитъ (tunera) на жителите на общините въ римската държава било и това, да доставятъ квартира и прѣхрана на държавните чиновници, които прѣминували прѣзъ градовете имъ, а сжщо и на тѣхната свита. Както виждаме отъ тоя надписъ римски войници често произволно изисквали тия нѣща отъ провинциалите. Ср. *Liebenam, Städteverwaltung im römischen Kaiserreich*, Leipzig 1900 стр. 90. *Dittenberger*, Syll. inscript. Graec. I. стр. 623, заб. 6.

⁶⁾ Тия двѣ прѣдложения трѣбва да се поставятъ въ парантеза; въ тѣхъ се указва по кои причини се надѣватъ скаптопаренците, че императорътъ ще изпълни молбата имъ. (*Dittenberger*, заб. 28 и 31).

⁷⁾ Втората часть на надписа съдържа докладъ на адвоката на градъ Павталия до намѣстника на провинцията или е рѣчь, държана отъ сжщия прѣдъ него (в. *Mommsen, Mittheil, des arch. Inst. Athen*, стр. 279 сл.). Тоя адвокатъ споредъ Момзена принадлежи къмъ форума на намѣстника и е натоваренъ да урежда дѣлата на общината.

---

¹⁾ Римските граждани били освобождени отъ поземленъ данъкъ, но отъ времето на Августа плащали данъкъ върху наслѣдството: римския гражданинъ трѣбвало да плати на държавата 5% отъ всѣко паднало му се наслѣдство. Свободни отъ него били най-близките кръвни родственници и наслѣдствата, по-малки отъ 100,000 сестерции.

Скаптопаренците не сж могли да се отнесат сами до него, защото въ правно отношение не сж самостояни, ами съставляват частъ отъ общината Павталия. Трудно е да се каже, какво е отношението между Диогенъ Тириецътъ и адвоката на Павталия, който произнася рѣчъта прѣдъ намѣстника. Момзенъ мисли, че е едно и сжщо лице; Дитенбергеръ обаче не се съгласява съ това мнѣние; ако е едно и сжщо лице — казва той —, необходимо е, зашо говори за себе си въ 3-то лице („Диогенъ Тириецътъ . . . . дойде“) и послѣ непосредствено прѣминува въ 1-во лице. И какъ може единъ Тириецъ — пита Дитенбергеръ — ако и да води дѣло на общината Павталия, да я нарича „нашата община Павталия“?

По тия причини Дитенбергеръ мисли, че Диогенъ е различенъ отъ адвоката на Павталия, който произнася рѣчъта. Тия аргументи на Дитенбергера едва ли сж убѣдителни; ние мислимъ, че не е необходимо думитѣ Διογένης ὁ Τόριος . . . ἐπὶ τὴν ἔντευξιν ταύτην ἐλήλυθε да влагаме въ устата на самия Диогенъ, както иска *Dittenberger*; тѣ могатъ да се схващатъ като фактъ съобщенъ отъ Скаптопаренците въ надписа, слѣдъ което иде вече рѣчъта на адвоката. Обстоятелството, че Тириецътъ Диогенъ нарича Павталия „нашата община“, не ни се вижда тѣй странно, както на Дитенбергера, защото, може-би, той е стоялъ въ особно близки отношения съ Павталия, може би ималъ тамъ имотъ. Както и да е, ние мислимъ, че мнѣнието на Момзена не е оборено отъ Дитенбергера.

⁸⁾ Това трѣбва да се разбира въ смисълъ: императорътъ е възложилъ рѣшението на дѣлото на тебе (намѣстника на провинцията). *B. Dittenberger*. заб. 37.

⁹⁾ т. е. на Пира. Казахме по-горѣ, че тоя войникъ скаптопаренець е пълномощникъ на селото прѣдъ императора. Момзенъ бѣлѣжи, че и тоя надписъ потвърждава важното положение на тракитѣ въ императорската гвардия на тая епоха, за което свидѣлствуватъ и надписитѣ отъ преторианци, публикувани въ *Cogrus Inscr. Latin. VI* стр. 720 сл.; между тѣхъ първо мѣсто заематъ войници отъ Тракия, които посещаватъ на домашнитѣ си богове, главно на Хероса (*deo sancto Heroni*).

¹⁰⁾ *Wilamowitz* е обърналъ внимание на това, че надписътъ не е цѣль; липсва края на рѣчъта на адвоката, липсва и рѣшението на самия намѣстникъ.